

У статті підкреслено значущість теоретичного і практичного наукового доробку знаної української просвітниці та освітньої реформаторки С. Русової; зокрема створеної нею гуманістичної концепції національного виховання; з'ясовано зміст трьох засадничих педагогічних ідей означеної концепції: а) навчання у вітчизняних освітніх закладах рідною українською мовою; б) відкриття першого національного дитячого приватного садка у м. Київ; в) фахова підготовка "садівниць" (вихователюк) до навчально-виховної діяльності у тогочасних "дитячих садках" і вимоги до професії педагога.

Увизначено діяльність С. Русової щодо сприяння вихователям у добірці творів українського фольклору, а саме віршів, народних казок, оповідань, народних ігор, ігор-драматизацій та їх практичній реалізації; з'ясовано специфіку праці, художньої і театральної діяльності, проведення екскурсій у природу у виховній концепції С. Русової, а також особливості втілення принципів природовідповідності, народності, культуровідповідності, демократизму у діяльності педагогів.

Виокремлено основні виховні напрями у педагогічній діяльності С. Русової, а саме сімейне та дошкільне (сенсорне, розумове, моральне, естетичне) виховання; зосереджено увагу на шляхах і засобах підготовки вихователів "дитячих садків", визначенні актуальності цих методів і технологій в сучасній вітчизняній освіті.

Обґрунтовано важливість і доцільність творчого використання в умовах сьогодення відкритої С. Русовою гуманістичної концепції національного виховання, яке має бути: 1) природним та індивідуальним для кожної дитини, що передбачає врахування вікових можливостей, інтересів та потреб її розвитку; 2) національним (забезпечення українськими "дитячими садками" національного виховання представникам інших народів, що населяють нашу країну); 3) сенсорним (необхідність розвитку відчуттів дошкільнят, як базового чинника формування їх особистості; 4) моральним (засвоєння моральних норм поведінки, вироблення позитивного ставлення до них, особливо сьогодні, у час війни); 5) естетичним (прищеплення любові до краси у довкіллі, людських взаєминах, у творах мистецтва; спонукування до художньо-творчої діяльності).

**Ключові слова:** національні та педагогічні ідеї С. Русової, дитячий садок, вихователь,

основні виховні напрями (національне, сенсорне, моральне, естетичне) в українській дошкільній освіті.

The article emphasizes the importance of theoretical and practical scientific work of the well-known Ukrainian enlightener and educational reformer S. Rusova; In particular, the humanistic concept of national education created by it; The content of three basic pedagogical ideas of the designated concept: a) study in domestic educational institutions in their native language is clarified; b) opening the first national children's private garden in Kyiv; c) professional preparation of "gardeners" (tutor) for educational activity in the "kindergarten" at that time and requirements for the profession of teacher.

S. Rusova's activities were expressed in the assistance of educators in the selection of works of Ukrainian folklore, namely poems, folk tales, stories, folk games, games-dramatizations and their practical implementation; The specifics of work, artistic and theatrical activity, excursions into nature in the educational concept of S. Rusova are clarified, as well as the peculiarities of implementation of the principles of nature, nationality, cultural responsibility, democracy in the activities of teachers.

The main educational directions in the pedagogical activity of S. Rusova, namely family and preschool (sensory, mental, moral, aesthetic) education are distinguished; The focus on the ways and means of training of "kindergarten" educators, determining the relevance of these methods and technologies in modern national education.

The importance and expediency of creative use in the face of the present-day S. Rusova's humanistic concept of national education, which should be: 1) natural and individual for each child, which involves taking into account age-related opportunities, interests and needs of its development; 2) national (providing Ukrainian "kindergartens" of national education to representatives of other peoples who inhabit our country); 3) sensory (the need to develop the sensations of preschoolers, as a basic factor in the formation of their personality; 4) moral (assimilation of moral norms of behavior, developing a positive attitude towards them, especially today, during the war); 5) aesthetic (instilling love for beauty in the environment, human relationships, in works of art; inducing artistic and creative activity).

**Key words:** National and pedagogical ideas of S. Rusova, kindergarten, educator, main educational directions (national, sensory, moral, aesthetic) in Ukrainian preschool education.

УДК 373.2(091)(477)(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/84.1.33>

Городиська В.В.,

канд. пед. наук,  
доцент кафедри загальної педагогіки  
та дошкільної освіти  
Дрогобицького державного  
педагогічного університету  
імені Івана Франка

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Відома у світі вітчизняна просвітниця та реформаторка С. Русова (1856 – 1940) сформувала оригінальну гуманістичну концепцію національного виховання, головні положення якої актуальні й сьогодні, в добу незалежної України; започаткувала національний заклад дошкільної освіти в Україні; впроваджувала до практики роботи освітян принципи природовідповідності, народності, культуровідповідності, демократизму; постійно наголошувала на пріоритетності виховного чинника освіти.

Наукові напрацювання і практичний досвід нашої знаної співвітчизниці, зокрема у царині сімейного, дошкільного (національного, сенсорного, морального, естетичного) виховання, а також фахової підготовки дошкільних освітян не втратили злободенності у сучасній Україні і заслуговують подальшого розвитку і творчого використання.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** У своїх наукових дослідженнях С. Русова вибудовувала концепцію національної освіти; її внесок в розбудову української

педагогіки значущий: від дошкільного виховання, національної школи до позашкільної освіти.

Глибоко вивчивши зарубіжний педагогічний досвід Ф. Дістервега, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребеля, М. Монтесорі, вона сформувала власні національні ідеї та погляди. С. Русова постає перед нами як педагогиня світового масштабу, смілива реформаторка просвітницькі ідеї якої доцільно опрацьовувати й реалізовувати у ХХІ ст.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Над проблемою витоків і становлення національної теорії дошкілля плідно працюють вітчизняні вчені, зокрема Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Кузь, С. Ладивір, Н. Лисенко, О. Проскура та ін. Для розвитку української педагогічної думки важливими й актуальними залишаються виховні ідеї С. Русової, обґрунтовані у дослідженнях сучасних науковців: З. Борисової, Г. Груць, О. Губка, О. Джус, І. Комісар, Н. Маліновської, М. Мельничук, С. Попиченко, О. Пшеврацької.

**Мета статті** – висвітлити глибоко самотутні національні ідеї та спектр виховних напрямів для українського дошкілля у педагогічній діяльності С. Русової.

**Виклад основного матеріалу.** У 2025 р. минає 169 років від дня народження і 85 років після смерті однієї з найбільш вагомих українських історико-педагогічних постатей – Софії Русової (1856–1940), першої жінки вченої, просвітниці, яка сміливо відстоювала національну самотутність нашого народу, його виховних принципів. Сьогодні, у час війни, особливо значущими видаються її національно-педагогічні та виховні ідеї. Із гордістю називаємо С. Русову засновницею дошкільної української педагогіки.

Аналіз її творчого доробку, його опрацювання сучасними дослідниками дали змогу узагальнити у наукових студіях С. Русової найактуальніші питання витоків національної педагогіки та виховних тенденцій дошкільної освіти.

Як щирю патріотку, її змалку хвилював сумнозвісний факт відсутності в Україні школи, навчання в якій провадилося б рідною мовою. П'ятнадцятирічну Софію, котра походила із с. Олешня на Черкащині, обурювала думка, що її співвітчизники, як і вона в той час, розмовляли не рідною українською, а російською мовою. У дівчині поступово визрівало усвідомлення хибності і кричущої несправедливості такого стану речей, а також потреби докорінної його зміни.

У 10 років Софія втратила матір. Після цього її батько одружився вдруге, і у Софії появились молодші брати і сестри. Коли Софії виповнилося 15, помер її батько. Залишившись сиротою у вкрай скрутному сімейному та фінансовому становищі, дівчина розуміла, як потребують належної уваги її менші брати і сестри. Відповідальність, саможертвність і готовність допомогти

максимально пробудили потенціал Софії, яка разом із сестрою Марією організувала для дітей дошкільного віку «дитячий садок».

Саме С. Русова ініціювала відкриття першого *національного дитячого приватного садка у м. Київ* (1871 р.), навчання в якому провадилося рідною українською мовою. Вони із сестрою поринули у дитячий світ, його потреби, вчилися розуміти й шанувати щирі дитячі почуття, розробили систему підготовки вихователів до майбутньої педагогічної діяльності.

Глибока і самовіддана любов до дітей, активна педагогічна діяльність, постійне вдосконалення своєї фахової майстерності сприяли увиразненню національних виховних ідей С. Русової. На її думку, вітчизняна дошкільна освіта має відображати основні засади етнопедагогіки: духовне багатство, гуманізм, позитивну налаштованість, моральну чистоту, працелюбність, піклування про довкілля.

Характеризуючи вимоги до вихователя «дитячого садка», С. Русова насамперед виокремлювала високий рівень фахової підготовки, завдяки якому «садівниця» (вихователь) зможе опанувати основні знання і вміння, необхідні для успішної професійної діяльності.

Характеризуючи освітній рівень вихователя «дитячого садка», С. Русова зазначала, що освіта має бути надто високою, бо іншим чином «садівниця» (вихователь) не опанує основні вимоги дошкільного виховання [7, с. 157].

Формуючи педагогічний колектив закладу дошкільної освіти, С. Русова, передусім, радила зважати на такі стрижневі чинники вихователя: 1) індивідуальні риси особистості; 2) наукова і світоглядна підготовка; 3) фахова підготовка [5, с. 156].

Просвітниця завжди наголошувала: «...вихователь має бути високогуманною особистістю, тобто здоровим, урівноваженим, помірковано веселим, із відчуттям добра, ласки і тепла ставитися до життя, дітей і людей узагалі ... лагідним, стриманим, скромним, не сварливим, мати тверді педагогічні переконання» [7, с. 185].

Вихованцям дитячого садочка може бути комфортно тільки з вихователюю «...дуже терплячою, ввічливою, тактовою, простою, з глибокою вірою в дитячу природу...», – зазначала реформаторка [Там само, с. 155].

Аби зробити виховний процес у стінах дошкільного закладу максимально ефективним, С. Русова у відкритому нею «дитячому садку» сприяла вихователям у зборі *українського фольклору, а саме у підборі віршів, загадок, народних казок, оповідань, народних ігор, ігор-драматизацій*; реалізовувала виховні можливості *ручної праці, художньої та театральної діяльності, екскурсій у природу* [2, с. 166].

Знана педагогиня проголошувала основним завданням вихователя піклування про розвиток самостійності дитини. У цьому процесі важливу роль мають відігравати численні інституції (*родина, дошкільні заклади [ясла для немовлят, дитячі садки, дитячі хати, ігрові майдани]*); школа) та їхня співпраця.

Не менш важливим чинником у формуванні особистості дитини С. Русова вважала: спадковість (генетика), середовище (атмосфера й оточення), виховання (ставлення до дитини) [Там само, с. 120]. Останньому вона надавала особливої ваги. Відтак основні педагогічні тенденції С. Русової увиразнено у таких її наукових розвідках, як «Нові методи дошкільного виховання», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Теорія і практика дошкільного виховання» тощо [2, с. 112].

З них вчена обґрунтовувала дошкільну педагогіку як теорію виховання всебічно розвиненої особистості, а у своїй практичній педагогічній діяльності розробила низку виховних напрямів.

Основними серед них постають національне, сенсорне, моральне й естетичне виховання. Стисло охарактеризуємо перелічені різновиди.

#### I. Національне виховання

Одним із пріоритетних виховних напрямів педагогиня вважала *національне виховання*, тобто пробудження національних почуттів, формування національної свідомості дитини через перший освітній заклад дошкільця – дитячий садок. На цьому етапі головним завданням педагога має бути сприяння ранньому етнічному самоусвідомленню вихованця через використання різноманітних засобів впливу на нього (рідної мови, творів фольклору, участі у проведенні народних обрядів та свят). На думку С. Русової, національна канва має пронизувати будь-яку дитячу діяльність – від гри до праці [3, с. 85].

Для увиразнення національної ідентичності дитини С. Русова радила активно застосовувати і т. зв. етнографічний матеріал: він чудово сприяє особистісному розвитку вихованця, а саме: *естетичних смаків* (ознайомлення з національними колористикою й орнаментикою); *розвитку дитячої уяви* – (за допомогою *народних оповідань, казок, легенд*); *розвитку слуху* – (*спів народних пісень рідною мовою*). Отже, етнографічний матеріал повинен стати прикрасою буденного життя у сім'ї, ЗДО й оточення загалом [12, с. 72-73].

Стрижнем концепції **національного виховання** дошкільнят, на думку С. Русової, є освіта рідною мовою. У всіх своїх наукових працях педагогиня зазначає, що мова – це засіб прояву внутрішніх інтересів і постійного пізнання комунікативно-мовленнєвої діяльності будь-якого народу. Власне перше відчуття мови та її опанування відбувається в родині та у ЗДО. Тож дорослим необхідно пам'ятати про важливість і значущість мови

народу, нації. Тому всі педагоги ЗДО, школи першочергово зобов'язані відмінно володіти рідною мовою [10, с. 188].

У своїх наукових розвідках С. Русова описує шляхи розвитку рідного мовлення в ЗДО (вільні розмови з дітьми на теми, які їх цікавлять та під час яких необхідно обережно виправляти «діалектичні вирази» і прищеплювати норми літературної української мови; «читання творів художньої літератури; розповідання *народних казок* про домашніх тварин та лісових звірів (без читання, а власне їх розказування з відповідними інтонаціями, проявом різноманітних емоцій).

Не менш активно захоплюються дошкільнята *оповіданнями* про життя комах. У концепції С. Русової відстежуємо методичні поради щодо їх використання, а саме стосовно розповідання їх не більше двох разів на тиждень, для того, щоб такий вид роботи «не приїдався». Крім того, за бажанням дітей можна використовувати й позапрограмове читання.

Ще одним важливим засобом розвитку мовлення дітей – видається *драматизація художніх творів* за змістом, у якій діти беруть участь самостійно.

Актуальною для роботи сучасного вітчизняного ЗДО вважаємо наукову працю С. Русової «Націоналізація дошкільного виховання», де увиразнено низку завдань для вихователів в окресленому контексті, а саме:

- розвиток мовлення дітей;
- розвиток сенсорних відчуттів та сенсорного виховання дошкільнят;
- ознайомлення вихованців із природою (природа рідного краю; вирощування квітів; догляд і спостереження за домашніми тваринами; створення гербаріїв квітів);
- формування необхідних трудових умінь дітей, їхніх позитивних навичок спілкування, виховання доброзичливості та взаємодопомоги у стосунках;
- формування математичних уявлень дошкільнят;
- художньо-естетичний розвиток дітей засобами малювання, ліплення, вирізання і складання з паперу;
- фізичний розвиток вихованців засобами рухливих ігор;
- моральний розвиток дошкільнят засобом казки;
- музичний розвиток дітей засобом співу;
- навчання вихованців грамоти [8, с. 15–26; 9 с. 15–22].

#### II. Сенсорне виховання

Систему М.Монтессорі про сенсорне виховання С. Русова доповнила власними ідеями стосовно використання засобів природного довкілля у цьому процесі. Так, вона пропонувала починати ознайомлення дітей із кольорами шляхом їх

порівняння з барвами квітів (наприклад, визначити колір маку чи тюльпана, зіставляючи їх із нитками відомих розмаїтих кольорів).

Не менш ефективними вважала С. Русова, методи спостереження за природними явищами, запам'ятовування враження від побаченого пейзажу та відтворення отриманих відчуттів у майбутньому. Водночас сенсорне виховання, за С. Русовою, має включати і ознайомлення дітей із сенсорними еталонами, зі зразками обстеження різних предметів та їх якості.

Додамо, що окремі аспекти сенсорного виховання увиразнено у посібнику «Образотворча діяльність дітей: за ідеями Софії Русової», що передбачають розвиток дитячих почуттів шляхом малювання, ліплення, вирізання і складання з паперу та дерева тощо [4]. У посібнику відстежуємо оригінальні нестандартні підходи до організації образотворчої діяльності, які дивують і захоплюють дітей, увиразнюють їхнє бажання творити (скажімо, малювання на пір'ї, опалому листі, аплікації з паперових кульок, модульне оригамі) тощо.

Задля ознайомлення дітей із палітрою кольорової гами під час малювання С. Русова радила надавати перевагу таким засобам як олівець та фарби. Вона пропонувала розвивати сенсорну пам'ять, малювати з пам'яті, уяви, урізноманітнювати тематику, збагачувати дитячі враження й естетичні переживання.

Упродовж *ліплення*, на думку С. Русової, також чудово реалізуються сенсорні здібності та сенсорна пам'ять дітей (за допомогою таких матеріалів, як глина, пісок, пластилін, тісто, розмочений папір). Педагогиня пропонувала розпочинати ліплення з круглих речей (вишня, м'яч, яблуко), надалі поступово розширюючи спектр форм (груша, яйце, гриб) тощо.

У *вирізуванні на наклеюванні* радила пропагувати вільну творчість дітей.

Використання перелічених технік сьогодні допоможе сучасним дошкільнятам відтворити те, що побачили, відчули, що вразило і здивувало, а це зі свого боку, активізує розвиток особистості дитини.

### III. Моральне виховання

Аналіз наукового доробку С. Русової підтверджує, що найважливішими структурними компонентами розвитку й формування особистості вона визначала *моральне й естетичне виховання*.

Засади морального виховання дітей увиразнено у творах С. Русової «Нові методи дошкільного виховання», «Сучасні течії в новій педагогіці» та ін. У цих працях вона виклала своє розуміння моралі як певних правил життєдіяльності, принципів поведінки та способу правильного життя як потенціалу особистісного зростання.

Зокрема у роботі «Нові методи дошкільного виховання» наголошено, що мета морального

виховання дошкільнят полягає не лише у формуванні їхніх знань про моральні норми, а й у спонуканні до їх усвідомленого сприйняття, і дотримання, у виробленні т.зв. правильної поведінкової спрямованості особистості, включаючи розвиток позитивних емоцій та почуттів, рис характеру й подолання негативних нахилів. Не менш важливо створювати належні умови для вияву самостійності та творчості у дітей.

Основним завдання морального виховання дошкільнят С. Русова проголошувала вироблення відповідного позитивно орієнтованого характеру через досягнення загальнолюдських гуманних ідеалів та цінностей [2, с. 146]. У дошкільнят необхідно формувати доброзичливість, сміливість, витривалість, взаємоповагу до інших, терплячість, наполегливість, правдивість, охайність.

Задля морального становлення вихованців педагогові доцільно використовувати гру, працю, твори літератури й мистецтва, фольклор, налагоджуючи атмосферу спільного товариського життя в ЗДО, «...де не має місця ні брехні, ні злобі» [1, с. 2].

### IV. Естетичне виховання

Як писала С. Русова для *естетичного розвитку* дошкільнят важливо спонукати їх до самостійної художньої творчості, види та прояви якої відкривають нові грані особистості, її можливості.

Неперевершеним джерелом потужних естетичних впливів на дитину С. Русова вважала **природу** у «всій її непереможній красі: у квітах, метеликах, у співах пташок, у кольорах зорі, у красі далеких краєвидів» [5, с. 231]. Усі природні явища, на думку вченої, збагачують душу дитини «...почуттями краси, істинності та правди, захоплюють дитячу уяву; безпосередньо в дитячій душі формують глибоке бажання здійснювати теж тільки красу і правду» [6, с. 106].

Відтак, С. Русова формулює провідний принцип своєї національної педагогіки – виховання на лоні природи засобами природи, праця у природі тощо.

Особливе значення в естетичному виховному процесі дошкільнят Софія Русова надавала таким видам діяльності, як ігри, праця, малювання, танці, драматизація художніх і театральних творів, у яких проявляється максимум самостійності дитини.

Власне першою «всесвітньою» соціальною формою об'єднання дітей педагогиня визначала **гру**. У посібнику «Нові методи дошкільного виховання», С. Русова називала гру одним із найефективніших виховних чинників, оскільки в ній виявляється природа дитини, і грою можна її стримувати від небажаних учинків або спонукати до бажаних» [5, с. 166].

Просвітниця надавала перевагу **народним іграм**, що сприяли формуванню національної самосвідомості дитини, становленню її духовності,

засвоєнню народної культури. С. Русова виокремлювала серед народних ігор такі групи:

- сезонно-обрядові («А ми просо сіяли-сіяли», «Калита», «Ой летіла зозуленька», «Перепілонька»);
- трудові («Косарі», «Лісоруби», «Шевчик» та ін.);
- природознавчі («Гуси», «Грибок»);
- ігри на людські взаємини («Баба та дід», «Нероба», «Сварка»).

Як зазначала С. Русова, всі вони є «... одним із шляхів розвитку естетичної свідомості, естетичного сприймання, естетичних потреб, а також дитячої творчості» [5, с. 167].

Наша знана співвітчизниця підтримувала ідеї німецького педагога Ф. Фребеля про те, що саме **гра та праця** «... завжди були й будуть тими природними процесами, в яких соціальні нахили, почуття й соціальна свідомість найкраще виявляються й розвиваються» [2, с. 120].

Для якісного й ефективного забезпечення освітнього процесу у «дитячих садках», на думку вченої, доцільно використовувати педагогічний потенціал не лише гри, праці, а й народних казок, гумористичних оповідань, танців тощо.

Значущим засобом естетичного розвитку дітей дошкільного віку С. Русова вважала **народні казки**. Вона зокрема наголошувала: «В оповідях казкових персонажів присутній дух та світогляд народу, його морально-етичні й естетичні засади, педагогічний думка і багатовіковий досвід виховання» [5, с. 169]. Непересічність виховного впливу казок на дитину педагогиня пояснює їхніми художніми засобами, завдяки яким твори легко сприймаються, добре й надовго запам'ятовуються. Просвітниця радила використовувати у «дитячому садку» народні казки «Рукавичка», «Коза-Дереза», «Господарство» [Там само, с. 169].

Із метою увиразнення й запам'ятовування різних за змістом народних казок, **гумористичних оповідань**, С. Русова зосереджувала увагу на організації та проведенні з дітьми драматизації таких творів, а саме пропонувала влаштовувати *театр ляльок, театр тіней* із самостійно виготовлених вихованцями ляльок. Особисто збираючи *український фольклор* (народні казки, пісні, загадки, прислів'я), С. Русова прагнула розкрити всю красу рідної мови, вважаючи її фундаментом естетичного виховання дитини.

Щоб розвивати **хореографічні навички** дошкільнят, С. Русова радила на основі творів українського фольклору включати до музично-ритмічної діяльності вихованців опанування різноманітними новими рухами, позами, мімікою, жестами, поступово розвивати їх упродовж танцювальної практики. Вона пропонувала вивчати танці хороводні («Весну закликати», «Веснянки», «Дощик», «Подольночка»), побутові («Вихор»,

«Гопак», «Козачок», «Перепілочка»), сюжетні («Гречаники», «Зайчик-чеберяйчик») тощо.

Для розвитку естетичних смаків дошкільнят доцільно використовувати твори ужиткового мистецтва: вироби з дерева, глини, декоративний розпис, мереживо, вишиванки тощо.

Важливим фактором організації успішного освітнього процесу в «дитячому садку» видається створення педагогами позитивної атмосфери, оптимізму та доброзичливості, життєрадісності і щирості. Із цього приводу С. Русова зазначала, що дошкільні заклади мають задовольняти дитячі інтереси: навчити без примусу та крику виховувати на основі щирої поваги, розуміння та підтримки вихованців, збагачення їх радісними відчуттями задоволення від маленьких досягнень тощо [11, с. 162].

**Висновки.** Як бачимо, на початку ХХ ст. в Україні С. Русова стала світочем національного освітнього простору (від дошкілля – школи – до позашкільного навчання), його взірцем. Шляхом усвідомлення своєї національної ідентичності виховувала у власних дітях любов і повагу до свого народу, що на її думку, уможливлювали міжособистісне порозуміння і пошану до представників інших народів.

Концепцію українського «дитячого садка» С. Русова викристалізувала на основі аналізу і творчого використання численних теоретичних і практичних напрацювань дошкільної освіти – як вітчизняних, так і закордонних.

Наукові праці С. Русової з питань дошкільного виховання – це не тільки історія української педагогічної думки, а й невід'ємна частина її скарбниці. Це змістовний, глибокий, усебічний аналіз специфіки нашого національного ЗДО, на який мають орієнтуватися сучасні педагогічна наука і практика.

У добу незалежної України С. Русової висновки про те, що «дитячий садок» має бути *патріотичним* не лише за духом, а й за змістом, формою, методами, засобами виховних впливів стали підґрунтям багатьох освітніх реформ.

Її національно-педагогічні та виховні ідеї і сьогодні не втратили актуальності, і сприяють розв'язанню злободенних проблем повсякденного життя в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Сучасні дошкільні педагоги продовжують творчо втілювати у своїй професійній діяльності увиразнені С. Русовою принципи виховання, за якими воно має бути *природним та індивідуальним* (що передбачає врахування вікових можливостей, інтересів та потреб кожної дитини, особливостей її розвитку); *національним* (забезпечення в українських ЗДО національного виховання представникам інших народів, що населяють Україну); *сенсорним* (розвиток відчуттів дошкільнят, як

запоруки активного формування їх особистості); *моральним* (вироблення позитивного сприйняття дітьми моральних норм поведінки в суспільстві було й залишається актуальним, особливо сьогодні, у час війни); *естетичним* (формування вміння бачити красу природи до творів мистецтва та насолоджуватися нею, спонукання до художньо-творчої діяльності), а також *вільним*.

Започаткування і функціонування першого українського «дитячого садка» С. Русової підтверджує важливість її теоретико-практичного внеску у вітчизняну педагогіку дошкілля, зберігаючи свою актуальність сьогодні як підґрунтя для розвитку сучасної особистісно орієнтованої системи дошкільної освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дещо про український моральний тип : Де шукати його зразків? *Жінка*. 1936. Ч. 18. С. 2.
2. Джус О.В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції : Монографія. Івано-Франківськ : Плай, 2002. 260 с.
3. Мірний І. Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова : 1923–1933 (історія інституту). Прага : Видання Укр. Висок. Педагог. Інституту за допомогою М-ва Шкільн. й Нар. Освіти 4. С.Р., 1934. 144 с.

4. Образотворча діяльність дітей : за ідеями Софії Русової / упоряд. Л. Синекон. Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. 112 с.

5. Русова С. Вибрані педагогічні твори : У 2 кн. Кн. 1 / за ред. Є.І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. К. : Либідь, 1997. 272 с.
6. Русова С. Дошкільне виховання. Катеринослав, 1918. С. 106.
7. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. К. : Освіта, 1996. 304 с.
8. Русова С.Ф. Націоналізація дошкільного виховання. *Світло*. 1912. № 4. С. 15–26.
9. Русова С.Ф. Націоналізація дошкільного виховання. *Світло*. 1913. № 5. С. 15–22.
10. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. К. : ІЗМН, 1997. 232 с.
11. Стрельникова Н.М., Падун Н.О. Внесок С. Русової у виховний процес сьогодення. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 8. С. 160–163.
12. ЦДАВОВУ України. Ф. 3972, оп. 1, спр. 81, С. 72–73.